

PÁSKÁNDI GÉZA

Ézagh

ÉZAGH, a hindu nevű bölc, fönt élt az irdatlan Zöld Hegyen, a hidakon, a Legszebb Kék Folyamon is túl. Ézagh nem volt sem ifjú, sem öreg: ifjúnak túlságos bölc volt, öregnek túlon túl eleven. Ézagh nem volt se rút, se szép: rútnek túl sugárzó-szellemes, szépnek túl-túl lehunyt szemű volt. Háza Kisvalakik, Nagyvalakik, Apró Senkik, Böhöm Senkik és szegény megtévedt halandók, esendő párák zarándokhelye gyakorta volt. Tanácsért, okos szóért jöttek Ézagh tornácára. Vélük folytatta párbeszédeit, meséit is nékik mormolta mindig. Ezért Ézagh napfényt aligha látott, sugarait elfödte mások gondja, kérdése: úgy csapódott mások kételye, aggodalma Ézagh lelkére, mint ablaküvegre a lehelet. S mint ahogy a párák-jeges ablaküveg mögött ülők befelé nézelődnek, akként cselekedett Ézagh is. Olykor azonban írt valamit újjával a párák üvegre, s a betűkön át kiláttak a világba. Am csak annyit láthattak, amennyit a betű engedett. És e szavakon át beláthattak Ézagh lelkébe is. Ézagh választható volna lakhelyéül a Hallgatás Hajóját, mely fenségesen úszik s rajta minden szó új léket jelent, a sok szó pedig a fenség süllyedését. Am Ézagh beszélni akart, de úgy, hogy közben mégsem süllyedjen hajója. Ezért, amidőn sok-sok szót mondott, utána rögvést betapasztotta a temérdek lyukat mélységes hallgatással. Így telt élete szó és hallgatás közt: midőn beszélt az Isten pihent, aludt, ilyenkor az ember hallgatta Ézaghot, s midőn hallgatás övezte ajkát — Isten megébredt: ez már néki szólt. Am Ézagh azt akarta: az ember is megtanulja a hallgatás beszédét, s az Isten is a szót. Ekként lett bölc. S róla ezért emlékezünk. Ha Prométheusz a tüzet lopta el, Ézagh Istentől a hallgatást. Elvitte az embereknek, de közben kárpótolta istenét is: szókkal beszédre tanította. Ezért istene nem büntette meg: hagyta élni. Ézagh boldog és szabad volt: beszélt és hallgatott. Szküllák és Kharübdiszek. Halljátok meg hát Ézagh beszédét s hallgatását!

AZ ÖNMAGÁBAN IS KÉTKEDŐ BÍRÁLÓ

E napon is ott ült gyékényből fonott székében Ézagh, tornáca árnyékosabbik oldalán, mikor észrevette az embert közeledni. Ezt az embert a kutya sem merte megugatni, pedig nem volt rajta semmi különös. Rózsás arcán csak a penészzöld színű bőr kelthetett némi feltűnést, ha nem számítjuk gömböckövérségének némiképp ellentmondó ösztövérvé soványságát. Egyszóval: közepes volt. Ézagh hangja állította meg.

- Ki vagy te, idegen?
- Ó Ézagh, bölcsek bölcse, nincs nevem.
- Miből élsz?
- Bírálni szoktam. Kritikus vagyok.
- Hogy fizetik?
- Rosszul.
- Akkor miért csinálod mégis? Ki kényszerít?

- A sors rendelése.
 — Melyik sorsé?
 — Csak egy sors van, ó Ézagh.
 — Már *Hérakleitosz* mondott valamit arról, hogy akár ugyanabba a tehénlepénybe, akként nem lehet kétszer ugyanabba a sorsba lépni.
 — Ó Ézagh, bocsáss meg: *Hérakleitosz*, mintha *folyót* mondott volna.
 — Minden behelyettesíthető, pótolhatatlan fogalmak nincsenek. Folyó vagy sors egy és ugyanaz, ha „*minden folyik*”.
 — Szóval a sorsom az ok, ó Ézagh.
 — Ugyancsak ő mondta azt is, hogy kinek-kinek az erkölce a démona, a jelleme a sorsa. De hadd hallom, mi szél hozott?
 — Erőt akarok meríteni bölcsességeidből, ó Ézagh. A hivatásomban hitem megrendült...
 — Nem olvastam tőled semmit.
 — Azt mondják, szellemes vagyok, ó Ézagh.
 — Meglevő szellemességedhez keresed a hibákat, vagy a hibák szülik szellemességedet?
 — Ez az, ó Ézagh. Úgy érzem: keresem a hibákat, hogy szellemem tündökölhessen. Csattanók villogjanak.
 — Így a világ csak arra kell, hogy téged igazoljon. A világ egyetlen értelme, hogy néked igazat ad. Nem unod a világból mindig azt a részt bámulni, mely véleményedre hasonlít? Mintha önmagad lennél önmagad tápláléka. Egy önevő kannibál. Pazarló és önző is vagy: túl nagy röppentyűt keresel kis színes kavicsaidnak. Rosszul cselekszik, ki a gombhoz igazítja a kabátot, még ha fényes gomb is az. A kabátot termetre kell venni és arra, hogy meleg legyen, meg olykor csinos szabású. Előbb a kabát, azután a gomb. Előbb a törvény, azután szeszély. Előbb a gondolat, azután a stílus. Am, ha együtt születik e kettő, de mégis úgy, hogy a gondolat egy picit megelőzi a stílust, még jobb. Egészséges az, ha legelőbb a csecsemő feje bukkan világra.
 — Köszönöm bölcsességedet, ó Ézagh. Aztán néha úgy vélem: én gyanakvásaimból élek s ez lehangol. És úgy érzem: akire gyanakszom, az a fontosabb a létezésben s nem én, aki gyanakszom.
 — Ez jó észrevétel. Mindig a gyanúsítottira irányul a nagyobb figyelem. Számítsuk ki: a gyanúsított felé először is a gyanakvó, tehát a te fokozott figyelmed irányul. Előbb-utóbb azonban ezt mások is észreveszik, tehát immár a többiek figyelme is feléje és nem feléd igyekeznek. És végül: a gyanúsított is észreveszi, hogy gyanúsítják, s ekkor saját figyelme is önmaga felé fordul: vigyáz arra, miként viselkedik, faggatja önnön bensejét: vajon mi okot adhatott a gyanakvásra. Nem számoltad még meg: egyetlen üldözöttre hány üldöző jut általában? Igen: minden gyanakvónál fontosabb az, aki gyanús. A gyanúsított figyelmünk sztárja. A negatív kitüntetett. Ez mind így van. No, de a kritikus maga korántsem a Gyanakvó Szellem. A bíráló inkább a rendet kívánó szellemnek a része, mely a rendet nem teremti ugyan, de rendre int. Az igazi, jó művész, az, aki egyben tehetséges, ám dilettáns műkritikus is (elsősorban önmaga iránt), viszont már megnyugodott dilettantizmusában. Az igazi, jó kritikus tehetséges, ám dilettáns művész, de aki higgadt és nem pályázik művészi babérra. Lehet valaki persze nagy művész és nagy kritikus is egyben: ilyen a zseni, de legalábbis a zsenik egy faja. A nagy ész, a nagy tudás, a nagy kiválasztó hajlam és a hatalmas, ömlő intuíció, ösztön szíami párban.
 — Köszönöm, köszönöm, ó Ézagh. Azt mondd meg még: a művészetet ismerjem jobban, vagy az életet s a folyó időt?
 — Jó, ha mindkettőt. De számodra valamivel fontosabb a művészet. A borkóstolónak nem kell tudnia, hányszor s mikor kell kapálni a szőlőt. A szőlősgazda ezt jobban tudja, a borkóstoló munkáját mégsem végezheti el. Ám az sem vitás: mi volt előbb, és melyik szülte a másikat. Az ember *kétérdő*

szelleme intézményesült a kritikában. Ha minden esetben, amikor megzördült a bokor s az ősemler azt hitte, medve van ott, és kivétel nélkül medve is lett volna, ha sosem ugrott volna szemünk elé érzékcsalódás, ha minden ítéletünk mindig pontos és maradandó lett volna — ugyan mi szükség lenne kételkedésre? Kezdetben a teremtő szellemben kialakult az önmaga felülvizsgálásának szelleme is, amiként az evésben nem csupán az étel magunkhoz vévése a fontos, hanem a megrágás, az emésztés és az eltávolítás is. Az ember szervezetében a *hasonítás* és a *kiutasítás* egymást kiegészítők. A társadalomban a kritikai szellem áthatja cselekedeteinket. Ám a munkamegosztásban a kritikai szellem kissé függetlenül is. A művészeti életben különösképp. Ez általában azért van, merthogy nem ugyanazok fogyasztják a kenyeret, akik sütik, illetve csak nagyon kis részét fogyasztják ugyanazok. Ezért a péknek meg kell mondanunk, milyen a kenyér. De nem mondhatja meg mindenki, mert részint erre nincs hely és idő, másrészt pedig nem mindenki ért egyformán a kenyérhez, s nem is mindenki eléggé igényes, vagy van, aki túlzóan igényes. Kijelölnek egy embert, aki képviseli a kenyérfogyasztók véleményét is. Ezt, mondjuk, úgy hívják: minőségi ellenőr. Ő részben tulajdonképpen a fogyasztók képviselője, küldötte, másrészt a sütőiparé is. A művészetben, irodalomban a kritikus az olvasók küldötte, minőségi ellenőre, ám ugyanakkor a művészet, az irodalom képviselője is az olvasók, műélvezők felé. Közvetít. Tolmács, műfordító is a maga nemében. A kereszténység ezt Szentléleknek nevezné. A kenyérfogyasztókra visszatérve. Képzeljük el: a szokásosnál szárazabb a kenyér. A minőségi ellenőr megmagyarázza a fogyasztóknak: ennek oka ebben az esetben nem a rossz munka, hanem, hogy tartósítani akarják a kenyeret, ugyanis hetekig javítják majd az üzemet: tehát nehogy ránk penészedjen a kenyér az új sütésig. Erre a fogyasztók megnyugosznak, mert átmeneti a helyzet. Ám az is lehet: közben rájönnek, a szárazabb kenyér egészségesebb, s miután az üzemet javították, ők maguk kérik: ezután is ilyen kenyeret süssenek. A bölcs kritikus is így beszél a modernebb irányzatokról: „majd ki fognak forni, letisztulnak, ez csak átmeneti állapot”. De meglehet: közben a műélvezők érteni kezdik az új műveket, s ízlésük apránként módosul. A kritikus nem lehet türelmetlenebb az alkotónál, sem a műélvezőnél. Sőt: sokkal türelmesebbnek kell lennie mindkét félnél. Inkább békebíró. Egyik fiktív *megbízójától* (műélvező és alkotó) sem szabad elszakadnia, mert akkor úgy járhat, mint Anteusz, kit Heraklész azért tudott legyőzni, mert levegőbe emelte, s így Anteusz elszakadt anyjától, a földtől. A műkritika földje a művészet és a műélvezet. Persze a kritikán belül is megosztják a munkát, akárcsak az életben. Az egyik kritikus inkább a műélvezői igényeket képviseli, míg a másik inkább a művészet fejlődésigényeit. Itt is jó, ha egyensúly van. *Rossz az a kritikus, aki eltávolítja a művészt a művészetől, a művészetet a műélvezőtől és a művészt a műélvezőtől. Bűnös az ilyen.*

— A borkóstoló példád tetszett legjobban, ó Ézagh.

— Ám azért ne véld magad valami királyi előkóstolónak, aki a pompás asztal ételeit csak azért ízleli meg, hogy időnként felkiálthasson: ez mérgezett! A te felelősséged ennél kisebb is, nagyobb is, de főként: másabb. Az orvosok leteszik a hippokratészi esküt. A tanúk is esküsznek, hogy csak az igazat mondják. Ilyen esküre a kritikusokat senki sem kényszeríti. Ezért emberi-művészi-műélvezői lelkiismeretük marad a legfelsőbb bírójuk. Ezért igen jó, ha a kritikusok egymást is bírálják, hogy céhes cinkosság vádja se érhesse őket, s az is jó, ha olykor a művészekkel is vitatkoznak. A művész csak akkor vitakozzik a kritikussal, ha emberi becsületében, erkölcsében (és nem az alkotás szépségét illetően) sértik meg. Ilyenkor egyenesen kötelessége tiltakozni. Milyen nevetséges lenne, ha egy szép nő, akire azt mondják: csúnya, felháborodna. Hiszen: ha tudja, hogy szép, miért is törődik mások véleményével, ha viszont nem tudja, hogy szép: milyen joggal állítja, hogy ő nem csúnya? Ám, ha azt mondják rá, hogy szajha — lévén, hogy ez nem látszik azonnal, nem

nyilvánvaló (mint a szépség és a csúnyaság), tehát a könnyen hívők el is hihe-
tik — joggal pöröl becsületéért. Az a kritikus, ki idegen vagy hamis szempon-
tot hoz bírálatába, hasonlatos ama bűnös bolondhoz, aki így vélekedett egy
bölcstről: „Miféle bölcs az, akinek izzad a tenyere, ami nyilvánvalóan az
izgatottság, a zavartság jele. Hogyan lehet egy bölcs — izgatott és főként:
zavart? A zavartság bizonytalanság. A bölcsesség pedig nem tűri a bizonyta-
lant. Íme, szofizmákkal hogyan járatná le a bölcs becsületét a világ előtt az
ádáz orvbíró! Az oktondi nem tudja a legfontosabbat: a bölcs nem attól
bölcs, hogy semmiben sem bizonytalan, hanem, mert bizonytalanságát is bizo-
nyossága szolgálatába állítja. Saját gyöngéjét is gyümölcsözteti, akár egy bölcs
és ravasz Achillész, ki szántszándékkal tudatja az ellenséggel, hogy sarka
sebezhető, mert így biztos lehet: a nyilak többségét ide irányítják.

— Hálám örök lesz, ó Ézagh. Annyit kérek még tőled: hessentsd el leg-
nagyobb kétségemet. Már hivatásom megnevezésében ellentmondás van. „Kri-
tikus”, tehát bíráló vagyok, így hát igaz szívvel dicsérhetek-e?

— Dicsérned nemcsak jogod, kötelességed is, sőt: számodra haszon, mert
dicséret az aranyfedezete minden megrovásnak. Kinek semmi sem jó — arról
hihetik: nem tudja mit akar, nincs is fogalma jóról, szépről. Vagy ha volna is,
azt eltitkolja, de miért: talán, mert káros, vagy mert nem elég biztos saját
eszményében? Az örökös dicséret éppúgy jogos gyanakvást szül, mint az örö-
kös megrovás. Egy ember, ha egyszer, kétszer, tizszer mondja, hogy nem —
elfogadják, ám ha milliószor: joggal hihetik: nem is tud más szót, csak ezt
az egyet. Aztán az efféle ember könnyen olyan látszatba keveredhet, hogy
tulajdonképpen nem érti, amit néki mondanak, ezért okosabbnak tartja min-
denre elutasítón válaszolni. Tudniillik a buta és gyanakvó ember mindig el-
utasító, mert veszélyt sejt ott is, ahol nincsen. Ez afféle önvédő butaság: olyan
buta, hogy már-már ez a védő vértzetje. Önvédelme az oktalan elutasítás lesz.
Russel mondá valahol, hogy „nemigen lehet megérteni egy szerzőt, ha csupán
azért olvassuk, mert meg akarjuk cáfolni”. Tudniillik a megértéshez *elsősorban*
nem a támadó és a védekező szellem reflexeire van szükség, hanem az *önma-
gát átadó szellem* oldott, simulékony, *próteuszi reflexeire*. A megértés után
majd aztán ismét támadhat a szellem, de amíg nem érti: mit is támadna? Csak
vagdalkozik, és ez hiábavaló, botor vállalkozás. Az ilyen csapnivaló kritikus.
Nem is kritikus, csak mímeli, hogy az, mert ez előkelőnek tűnhet. Gőgjét ciró-
gatja, hogy ifjú létére egy aggastyánt „kioktathat”, hogy meddő szellem létére
(mert az ilyen az), „irányíthatja” a termékeny szellemet. A jó kritikus, az
igazi bíráló viszont élvezni akarja, amit néz, olvas; amit tehát: lát, hall, ízlel,
tapint és szagol. Sőt: a sejtést is élvezni akarja, mintegy a *szellem hedonistája-
ként*. És csak azután kezdi tulajdonképpen a kritikus vizsgálatát. Hiszen, aki
előítélettel, gyanakvással közeleg feléd, az téged csak később ismerhet meg,
vagy soha. Mert bezárulsz előtte és ekképp zárul be előtte műved kapuja is,
ami pedig a jóhiszem leghalkabb kopogtatására is megnyílt volna. Az igazi
és okos bíráló mindig mélyen jóhiszemű. Csak jóhiszemre nyílik meg érzés és
értelem. Ki méltónak tartja magát irigységre, elfogultságra, előítéletre, rossz-
hiszemre, gyanakvásra — az méltatlan a művészetre. Az ilyen kotlókritikus a
dogma tojását költi ki. A dogma ugyanis a szent gyanakvás kábaköve. A dog-
mát a fejlődés iránti gyanakvás szüli. A dogma a fogalmakká kövesedett féle-
lem. Ég veled, fiam.

— Ó Ézagh, ne küldj el még. Mondd, szerethet engem valaki, érezhetem
én valaha is mások melegségét, ha hivatásomnak élek halálíg?

— Sokan erre a kérdésre így válaszolnának: botor az a vadász, aki úgy
vágyik a vadállatok szeretetére, hogy közben puska van a kezében. Én azon-
ban mást mondok: ha jól összeszámolom, viszonylag egy kritikusknak sincs
több ellensége, mint annak, aki sohasem kritizál. Mert gondold csak el: azt az
embert, aki sohasem bírál, utálják mindazok, akik időnként kritizálnak, mert
szolgalelkűnek, gyávának tartják. Aki véleményét elrejti, a mellé nincs aki

álljon, mert titkolt vélemény mellé állni nem lehet. Viszont: megvetést titkolt véleménnyel is ki lehet váltani. Melléd fognak állni mindig mindazok, akik szerint az igazságot írtad. És szembeszegülnek veled mindig, akik szerint hazudtál. Léted mindig megvetés és megbecsülés partjai közt sodorja sorsodat. És most ne mondd azt, amit egy példabeli beteg mondott orvosának. Ez az ember meg akarta tudni, hogy nem halálos beteg-e; így hát egy napon ezzel fogadta orvosát: „Azt álmodtam, még ma meghalok.” Az orvos megsimogatta a beteg fejét s így válaszolt: „Botorság, gyermekem. Te csak a jövő héten halsz meg.” A beteg ezt nyögte: „Jól megvigasztalt a doktor úr.” Nem tagadom, sokszor emberi vigaszunk ilyennek tűnhet. Ám indokolt esetben jobb az ilyen vigasz is, mint az, amit némelyek kegyes hazugságnak, bocsánatos csalásnak neveznek.

— Hála néked, ó Ézagh. Hallgasd hát meg utolsó kételyem.

— Mentsen Isten, hogy ez legyen utolsó kételyed.

— Hallgasd hát meg, ó Ézagh, eddigi utolsó kételyem. Néha gyalázatos embernek érzem magam, hiszen a költő is mondá, neki „pénzt hoz fájdalmas éneke” — ekként okoz nekem kéjt, ha hibát lelek. Minden ember akkor boldog, ha valami épet, tökéleteset láthat: én viszont éppen fordítva. Nékem minden hiba öröm forrása, ó Ézagh. Az én heurékám akkor a lehangosabb, ha hiányt találok. Nem a jellem, nem az érzékek ferdesége ez, nem betegség? Nem sekélyes létezés ez, ó Ézagh? Nem saras létezés? — Bármilyen csekélységet, hitványságot is keresel, a megtalálás maga tökéletességélményt ad, mert bezárul a kör. Midőn *Szokratész* azt mondá *Parmenidész*nek, hogy csak a jónak van ideája, az olyan dolgoknak, mint sár és szenny — nincsen, *Parmenidész* ezt a bölcsességet mondá néki: „Ne kicsinyeld a leghitványabb dolgokat sem!” Így hát, ha netán saját hivatásodat a világ legesleghitványabb hivatásának is fognád fel — akkor sem szabad kicsinyelned. Végezetül azt mondom néked: légy jóhiszemű önmagaddal is, akár másokkal és műveikkel. Mert önmagad iránti minden kételyed, megvetésed százszorososan ott visszhangzik majd abban a véleményedben, melyet mások műveiről írtál. Ha vidám önmagadat megveted, azokat is megveted, kik még vidámabbá akarnak tenni. Ha szomorú önmagad émellyel tölt el, émellyitenek mindazok, kik még szomorúbbá kívánnak tenni. Ha épeszű vagy. Menj hát utadra békességgel!

— Ó Ézagh... — motyogta hálásan az az ember és letévén a tornác küszöbére a tarisznyában ajándékkul hozott kecskesajtot és füstölt ürühúst — visszabaktatott poroszkálva a városok felé.

ÉZAGHHOZ EGY GYŰLÖLKÖDŐ ASSZONY JÖN

És megállta a dúscsecsű, kecses, ifjú asszony Ézagh tornáca szélén. Ézagh már régebb elpillede, de most mintha drága krizmák lehelete ébresztené, mintha áldott olajjal kenegetnék álmában — úgy nyitotta föl szemét jólesően. A szép asszony látványától Ézagh elfordula s azt mormolá: Ó, olykor csak hátat fordítva tudok bölcs maradni. Mert Ézagh néhanapján sajnálta is, hogy bölcs és hogy bölcsnek kell lennie. Bár néha az is megtörtént, hogy mások nem bölcsességét elfogadta anélkül, hogy közben a saját bölcsességét eldobta volna.

— Ki vagy?

— Egy asszony vagyok.

— Sosem azt mondd, mit a másik is lát.

— Ó Ézagh, én az az asszony vagyok, ki első férét cudar módon elhagyá s egy másik ember házába mentem.

— Nem vagy egyedül. Miért hagyád el az elsőt?

— Néha italos volt, és közben meg is tetszett nékem egy másik, rendes ember.

— Jól érzed magad ennél a másodiknál?

— Mint mondtam, ez rendes ember. Igaz, hogy asszonyságomhoz nem nyúl, csak igen ritkán. De nem iszik. És van egy szép gyermekünk. Kis gazdaságunk bőséges. Panaszra nincs okom.

— A kérdésed mi hát?

— Néha az első uram iránt, kit cudar módon én hagytam el, olyan gyűlöletet érzek, mintha ő hagyott volna el engem. Pedig az első uram nem pletykál rólam semmit, ha lát menni az úton, szépen köszön, egyszer-kétszer még kölcsönt is adott. Amidőn eljöttem tőle egy szót se szólva, levelet irt, könyörgött: menjek vissza. Hosszú ideig várt rám, de sohasem állt utamba. Aztán újraházasodott s van egy gyermeke. Ám azóta is nagyon nyájas, és ha kérdezik, milyen asszonya voltam, azt mondja: ilyen jó nincs is a világon. Ő Ézagh, nincs okom tehát és mégis gyűlölöm. Mitől, honnan e gyűlölet bennem, Ézagh, bölcsek bölcse, midőn inkább neki lenne oka gyűlölni engem?

Ézagh kinézett kertjébe, aztán a tornác párkányán egy hangyát figyelt, amint az morzsát próbál egyedül cipelni.

— Egy történetet mesélek, te asszony. Élt egy folyó partján a faluban egy ember. Mindennap kiült a háza elé, ahonnan át lehetett látni a túlsó partra, ahol egy másik falu volt. Ez az ember elég nehezezcskén élt, és legfőbb öröme ez a báméskodás. Elképzelte, milyen derűs lehet az élet amott a túlsó parton, elképzelte, milyen jók ott az emberek, milyen gazdag a legelő, mennyi az étel, ital, mennyi a tánc, a viháncolás. És így ment ez napról napra. Alig várta, hogy a kaszát letegye, máris ment ki a partra báméskodni. Míg más a kocsmát járta, őt saját képzelete mámore járta át. Egy nap aztán így szólt magában: ez így nem jó, át kell költöznöm a túlsó partra. Igen, de hogyan? Előtte a folyó, hídja pedig nincsen. Építék egy hidacska — gondolta és el is kezdte. Csúfolták is a kölykök, hogy egyedül ilyesmibe fog, nevelték sutaságát, ám végül is három nap és három éjjel megépült a zsenge hidacska, amely csak annyira volt erős, hogy csak az embert és szekerét bírta el. Át is ment rajta a kölykök csúfolódása közepette a túlsó partra. Ott ült a szekér tetején, holmijai csúcsán, midőn jött a falu bírása.

— Ebben a faluban szeretnék élni.

A bíró kételkedve csóválta fejét, nem nagyon hitte, hogy volna valaki, aki éppen ebben a faluban kívánna élni.

— Hogy higgyem ei neked?

— Elhíheded, hiszen mi másért építettem volna ezt a hidat?

— Nos, elhiszem, hogy itt akarsz maradni, ha kihúzod hidadnak innensző két cölöpjét. Az ember máris ugrott, hogy bizonyítson, mert érezte: olyan a világ, hogy sokszor még a leghihetőbb dolgokat is bizonyítani kell. Hiába zöld a fű, ha vakok s színvakok is élnek. A cölöpöt s a deszkákat vízbe dobta, hadd sodorja.

Élt, éldegélt az ember új falujában, mígnem egyszer valami pörös ügye nem támadt. Úgy érezte: igazságtalanság történt vele. A bíró előtt kifakadt:

— Ha nem szégyellném, visszamennék régi falumba.

Erre a bíró:

— Menj csak, ott a hidad, menj!

Erre megijedt az ember.

— Csak tréfáltam.

Ám a bíró nem hagyta annyiba.

— Tréfa ide, tréfa oda, nem hiszem, hogy csak tréfáltál, amíg hidad másik két cölöpjét is ki nem húzod.

Fogta magát az ember és nagy sebbel-lobbal kiszedte azt is.

Telt-múlt az idő s az embernek újabb pöre akadt.

— Ha nem röstellném, szedném a sátorfámat s visszamennék a falumba.

— Akkor máris szedd a sátorfádat és indulj! — kiáltotta a bíró.

Megrémült most már az ember, mert a bíró szeme szikrázott a haragtól.

— Dehogyan mennék én innen, inkább, ha kell szétszedem az egész hidat.
— No lássuk — szolt immár enyhültebben a bíró.

Hozzá is fogott volna az ember, de a többi cölöpöket már nem tudta elérni, igen távol voltak a vízben, ezért hát tüzes csóvát dobott pallatára és felégette a maradékot is. Valami suhancok kikacagták, merthogy ha megépítette, miért égeti föl, de nem bánta. Élt, éldegélt tovább a faluban az ember, és egyre több pörös ügye támadt. Hogy megnyugodjék, néha kiült a vízpartra s látta, hogy odaát zajlik az élet. S ekkor szívében megmagyarázhatatlan gyűlölet támadt hajdani faluja ellen. Am csak ő nem értette ezt a gyűlöletet, mindenki más igen. Hiszen most már láthatta, hogy ott sem volt olyan rossz, és itt sem olyan jó. Am nem ez volt a legfontosabb, hanem az, hogy csak ez az egy folyó volt s ez a két falu. Amíg amott élt, az ember gondolhatta, milyen szép lehet ezen a parton, elképzeltetett mindent, jót és derűset. Am amikor ájtött s perlekedni kezdett, hiába nézett vissza: arról ott már tudta, hogy milyen. Nem képzelhetett többé semmit. Ez az ember a lehetőséget veszítette el. És azóta is mindennap erről a partról kiabál át, szinte tébolyultan kígyót-békát, hadd hallják régi falujában. Gyűlöletét tehetetlensége nemcsak szüli, tetézi is, mert tudja: a hidat fölégette, új hídra erejéből már nem telik, más falu nincs, a régibe nem térhet vissza soha többé.

— O Ézagh, köszönöm bölcs mesédet. Szó szerint megértettem. Amikor első férjem könyörgő levelét eldobtam, ez volt az első két cölöp. S akkor égettem föl hidamat, midőn gyermekem lett.

— Így van, leányom.

— No de én nem perlekedek második urammal, mégis gyűlölöm az elsőt.

— Mert most már tudod, milyen a második, és már vissza az első felé sem ácsingózhatsz, mert őt is ösmered. Harmadik férfi pedig nincs s ha lenne is, már késő újabb életet elindítani. Nincs, amit elképzelj többé.

— Így van, ó Ézagh. Nem is tudom, hirtelen mivel ajándékozhatnának meg bölcsességedért? Mert azt, ki okos mesét mondott, ajándék nélkül én sem hagyhatom.

Ézagh kezdetben mintha vonakodott volna, ám végül úgy vélte: az ajándék, amit jószántából, sőt kedvéből ez az asszony ad néki, csak még jobban megvilágítja a mesét, hiszen saját ajándéka révén a nő megösmerheti gyűlöletének másik gyökerét is.

— Am legyen, de csak mesénk érdekében — szolt Ézagh, és máris beszívta a gyűlölködő asszony szelíd illatú, engedemes sóhajait.